

Nadesłano: 14.09.2020
Zaakceptowano: 28.10.2021

Sugerowane cytowanie: Wójcik A.E. (2021). *Użytkowa funkcja muzyki w gambijskiej szkole podstawowej*, „Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce”, vol. 16, nr 1(59), s. 53-65.
DOI: 10.35765/eetp.2021.1659.04

Anna E. Wójcik

ORCID: 0000-0003-0874-1834

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Użytkowa funkcja muzyki w gambijskiej szkole podstawowej

Utilitarian Function of Music in Gambian Primary School

SŁOWA KLUCZE ABSTRAKT

edukacja muzyczna,
naśladowanie,
obserwacja, ruch

Proces przekazywania wiedzy i umiejętności jest dostosowany do potrzeb użytkowych w danym kraju, do jego poziomu rozwojowego, a także zamknięty w ramach tolerancji, czy też zwyczajów kulturowych oraz religijnych społeczności. Niniejszy artykuł jest zbiorem wniosków dotyczących obecności dziedziny sztuki – muzyki, jako instrumentu edukacyjnego w szkole podstawowej Chernobaba w Manjai Kunda w Gambii, sformułowanych na podstawie jednodniowej obserwacji. Zastosowaną metodą badawczą była obserwacja etnograficzna naturalistyczna, która dostarczyła danych o uczniach i nauczycielach w codziennych sytuacjach, a jej rezultatem są spostrzeżenia i subiektywne wnioski, które mogą być inspiracją dla czytelników do wprowadzenia zmian w podejściu do przedmiotu z zakresu sztuki w szkołach podstawowych. Nauczyciele szkoły Chernobaba modelują zachowania dźwiękowo-ruchowe, a naturalną drogą uczenia się jest imitacja spontanicznych reakcji. Nauczyciele są w klasie głosem dominującym podczas realizacji sekwencji tonalnych i rytmicznych, stanowią wzorzec do naśladowania.

KEYWORDS ABSTRACT

music education,
imitation,
observation,
movement

The process of teaching knowledge and skills is adjusted to utilitarian requirements in a given country and to its level of development. Also, it is compliant with customs, religion and culture of the country. This article is a collection of conclusions about music as an educational instrument used in the Chernobaba Memorial School in Manjai Kunda, the Gambia. These conclusions are the result of a one-day observation inside the school during a regular school day. The researcher used the method of naturalistic and ethnographical observation, which provided her with information about school teachers and students in everyday situations. The results of such analysis include remarks and subjective conclusions that may inspire teachers from other cultures to change the approach to music education in primary schools. Charnobaba Memorial School teachers model sound and movement behaviours, and the children's natural way of learning is the imitation of spontaneous responses. In the classroom, the teachers are the dominant voice while performing tonal and rhythmic sequences, and the students imitate them.

Wprowadzenie

Programy nauczania są uzależnione od systemu i standardu, jakie przyjęło dane państwo, a następnie ujednoczone za pomocą ukierunkowanego i celowego kształcenia nauczycieli. Proces przekazywania wiedzy i umiejętności jest dostosowany do potrzeb użytkowych w danym kraju, do jego poziomu rozwojowego, a także zamknięty w ramach tolerancji, czy też zwyczajów kulturowych oraz religijnych społeczności. W celu zobrazowania powyższego stwierdzenia można przytoczyć przykład kraju, w którym posiadanie licznego potomstwa jest oznaką bogactwa oraz łaski od boga, i wydaje się nie mieć sensu tam, gdzie propaguje się stosowanie skutecznej antykoncepcji.

W miastach bez dostępu do morza, lecz wysoko rozwiniętych pod kątem deweloperskim i akademickim, nieprzydatne jest nauczanie oraz uczenie się techniki połowu ryb słonowodnych. Istnieje jednak dziedzina edukacji, dla której jest miejsce w każdej szkole naszego globu. Mowa tu o sztuce. Choć może występuje ona w różnej postaci i pod różnymi nazwami, podporządkowana standardom krajowym, to jest obecna w placówkach edukacji powszechnej dla dzieci. Niniejszy artykuł jest zbiorem wniosków dotyczących obecności dziedziny sztuki – muzyki, jako instrumentu edukacyjnego w szkole podstawowej Chernobaba w Manjai Kunda w Gambii, na podstawie jednodniowej obserwacji.

W procesie nabywania umiejętności rozumienia muzyki uczniowie zdobywają odpowiednie kompetencje artystyczne, których praktyczne urzeczywistnienie odbywa się

w szeroko pojętej kulturze (Czerwiński 2008: 65). Miarą poziomu kompetencji muzycznych są także zainteresowania muzyczne oraz posiadane umiejętności praktyczne takie jak: śpiew, gra na instrumentach, czy wspólne muzykowanie. Kompetencja muzyczna podobnie jak językowa pozwala członkom społeczeństwa – choć na innym poziomie – porozumiewać się między sobą, koordynować działania nakierowane na muzykę, współtworzyć przestrzeń artystyczną (muzyczną), umiejętnie dopasowywać działania do odpowiednich kontekstów słuchania, kodować i dekodować działania związane z przekazem muzycznym, doświadczać wspólnych i indywidualnych przeżyć artystycznych. Dzięki temu ludzie mogą się efektywnie komunikować między sobą i budować zbiorową tożsamość. Uczestnictwo w życiu muzycznym jest uwarunkowane tzw. dyspozycją estetyczną, rozumianą jako wrażliwość na piękno i umiejętność koncentracji na artystycznych dokonaniach (Jabłońska 2014: 146). Budowanie wrażliwości to również odkrywanie emocjonalności, to nauka nazywania emocji, to edukacja na poziomie odczuwania bardziej, niż na poziomie rozumienia.

Muzyka kieruje emocjami człowieka, co opisała Barbara Kamińska (2001: 67) na podstawie wywiadu z młodzieżą, i sformułowała wniosek, że w muzyce młodzież znajduje przede wszystkim uspokojenie i możliwość regulacji nastroju. W znaczeniu ogólnym muzyka wpływa na nastrój, emocje, jest towarzyszem ćwiczeń fizycznych i motywatorem do różnego rodzaju aktywności. Zmiana w postrzeganiu muzyki oraz jej odczuwaniu widoczna jest wśród młodzieży, która zajmuje się muzyką profesjonalnie. Uczniowie szkół muzycznych w wieku powyżej 14. roku życia przyznają, że jest to zmiana „z roli narzędzia dostarczającego rozrywki, pigulek na zmianę nastroju i rozładowania napięć, w partnera, przyjaciela i wartość, której warto poświęcić życie”. Do momentu, w którym uznać można, iż dana osoba wybiera drogę profesjonalnego kształcenia muzycznego, poddawana jest przeróżnym bodźcom artystycznym, uzależnionym od wielu czynników, począwszy od kultury i możliwości edukacyjnych kraju, z którego pochodzimy, po świadomość, a nawet zamożność rodziny, w jakiej się wychowuje. Rodzina, jako naturalne środowisko edukacji dziecka, najsilniej oddziałuje na jego rozwój, także w zakresie rozwoju muzycznego (Trzos 2018: 35).

Ważne są lekcje muzyki w szkole podstawowej, podczas których dzieci mają zdobyć określoną wiedzę i umiejętności. Dla uczniów klas młodszych charakterystyczna jest potrzeba ruchu i wyrażania emocji, więc wtedy trzeba uczyć okazywania ich, by w dorosłym życiu nie sprawiały problemów. Muzyka ma wyjątkową moc zarówno kierowania emocjami, jak i motywowania do aktywności ruchowej, która towarzyszy człowiekowi od urodzenia do śmierci. Aż 55% komunikacji między ludźmi stanowi język ciała (ruch, mimika, gestykulacja), 38% to rytm, siła i wysokość, a tylko 7% to sygnały werbalne (słowa) (Kołodziejcki 2011: 68). Wobec tego, dziedzina sztuki, która jest przedmiotem edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej szkół podstawowych i ponadpodstawowych ma ogromne znaczenie dla rozwoju uczniów, ma moc

wzbogacania i sterowania ich życiem emocjonalnym, a także zagrzewania ich do aktywności fizycznej.

W świecie zdominowanym przez cyberprzestrzeń, która jest środowiskiem wymiany informacji za pomocą sieci i systemów komputerowych (Marczak 2018: 59), muzyka może odgrywać rolę skutecznej broni przed zachowaniami, tendencjami, emocjami, niesłuszającymi dobru dziecka, może skutecznie przeciwdziałać płytkości odczuwania oraz zagrzewać do sportu, ruchu, tańca, balansując siedzący tryb życia dzieci. Związek czynności ruchowych ze sferą wyobrażeń muzycznych ma charakter naturalny (Leszczyński 2009: 97), a to oznacza, że dobrze zaplanowana i przeprowadzona lekcja muzyki nie powinna być odczuwana przez dzieci jako trud, wysiłek wbrew naturze, czy też przykrość. Autorka artykułu zadaje pytania: Na ile muzyka powinna być miejscem przeznaczenia, a na ile środkiem podróży? Czy jest bardziej wiedzą naukową czy też może bardziej elementem rekreacyjnym i antydepresantem? Na ile muzyka sama w sobie powinna być celem edukacyjnym, a na ile środkiem transportującym inne cele edukacyjne?

Poszukiwania wyczerpującej listy funkcji, jaką pełni muzyka okazują się równie trudne, jak zagadka skąd biorą się zdolności muzyczne. Już Karol Darwin pisał o zdolnościach muzycznych, że „należy je umieścić wśród jednych z najbardziej tajemniczych, w jakie został obdarzony człowiek” (Leszczyński 2009: 91). Istnieje jednak jeden element spójny, dotyczący wszystkich spełnianych funkcji, co obejmuje także muzykę, a mianowicie to, że powoduje ona przemianę, która jest ruchem w jakimś kierunku. Jeśli rozpatrywać działanie muzyki w społeczeństwie i jej moc wzbudzania „określonych podobnych stanów emocjonalnych u ludzi uczestniczących w zbiorowych wykonaniach muzycznych” (Leszczyński 2009: 95) nie jest zaskoczeniem, że pełni ona funkcję integracyjną.

Platon ponad 300 lat przed naszą erą odkrył, że odpowiednio uformowana pod kątem tonalnym i rytmicznym etiuda muzyczna, powoduje przemianę w obywatelu. Dla przykładu, według Platona są to tonacje „dorycka i frygijska, pozwalające kształtować męstwo, mądrość i rozwagę” (Jabłońska 2014: 55). Obrazuje to, jak w starożytnej służbie muzom muzyka pełniła ogromną rolę wychowawczą, oddziałując na nastrój emocjonalny człowieka. Ogromnej przemiany pod wpływem obecności środowiska muzycznego i uczenia się nut dopatrzono się w umysłach dzieci w szkołach Kodaly’owskich. Przemiana została dowiedziona w badaniach naukowych K. Kokas, a zmiana dotyczyła poprawy osiągnięć dzieci w zakresie gramatyki, ortografii, matematyki i wychowania fizycznego (Dymara 2000: 65). To, jak silnym bodźcem jest muzyka, skoro oddziałuje na stan emocjonalny, na rozwój umysłowy, na kształtowanie osobowości indywidualnego odbiorcy, ale także na mechanizmy i tendencje w grupach społecznych, stało się ciekawym, a zarazem trudnym materiałem badawczym dla kilku badaczy naukowych.

Zastosowana metoda

Brak środowiska laboratoryjnego oraz oddziaływanie licznych zmiennych czyni badania naukowe nad muzyką trudnymi do uwierzytelnienia, choć wielu z nas zauważa i potrafi nazwać zachodzące zmiany, rozwój dzieci pod wpływem działań muzycznych, terapeutyczną moc tych działań oraz wiele innych przemian, które nie sposób opisać w jednym artykule. Nie przestajemy obserwować tych zmian, bo naturalną tendencją każdego człowieka jest rozwój, który jest oznaką zdrowia. Podejmujemy działania powodujące drobne zmiany w zachowaniu, pod wpływem obserwacji zapożyczamy poczynania od innych praktyków, intuicyjnie wychowujemy do muzyki i poprzez muzykę. Zastosowaną przez autorkę artykułu metodą badawczą była obserwacja etnograficzna naturalistyczna, którą charakteryzują cztery cechy: 1) realny teren i miejsce; 2) uczestnictwo; 3) zmiany ogniska obserwacji; 4) samoobserwacja (Konarzewski 2000: 113-115).

Obserwacja dostarczyła danych o uczniach i nauczycielach w codziennych sytuacjach w szkole Chernobaba w Manjai Kunda w Gambii, a jej rezultatem są spostrzeżenia i subiektywne wnioski, które mogą być inspiracją dla czytelników do wprowadzenia pewnych zmian w podejściu do przedmiotu z zakresu sztuki w szkołach podstawowych. Obserwator – nauczyciel akademicki z Polski – znajdował się wraz z badanymi w tym samym środowisku i w tym sensie „uczestniczył” w nim. Przedmiotem obserwacji był teren szkoły, miejsca, gdzie odbywała się nauka, oraz uczestnicy, by spróbować wniknąć w charakter i atmosferę otoczenia. Obserwator analizował także samego siebie przyjmując perspektywę poznawczą panującą w szkole i realizując zasadę refleksyjności.

Opis zebranego materiału

Obserwację przeprowadzono w styczniu 2020 roku. Rolę badacza pełniła osoba pracująca obecnie jako nauczyciel akademicki, a wcześniej nauczyciel fakultatywnych zajęć tanecznych w szkołach podstawowych oraz przedmiotów z zakresu umuzykalniania przedszkolnego oraz wczesnoszkolnego. Obserwacja miała miejsce w Gambii w Afryce Zachodniej, w szkole podstawowej o nazwie Chernobaba Memorial School w miejscowości Manjai Kunda. Szkołę stworzono na potrzeby lokalnej edukacji, w celu zwiększenia szans rozwojowych i edukacyjnych mieszkańców. Państwowe szkoły podstawowe w Gambii gromadzą ponad 60 uczniów w jednej klasie, natomiast w szkołach prywatnych szanse na mniejszą grupę uczniów są znacznie większe. W Chernobaba uczy się około 200 uczniów, rozpoczynając od oddziału przedszkolnego po klasę III, czyli odpowiednik polskiej edukacji wczesnoszkolnej.

Głównym celem oddziaływań nauczycieli jest doprowadzenie dzieci do sprawnego czytania i pisania w języku angielskim, który jest w Gambii językiem urzędowym, ale nie rodzimym. Starsze pokolenia do dziś nie mówią po angielsku i bardzo wiele osób w wieku produkcyjnym w tym języku nie pisze. Zasadniczym celem obserwacji było odkrycie sposobów, jakich używają gambijscy nauczyciele w nauczaniu muzyki, chociaż przedmiot ten nie funkcjonuje jako wyodrębniona jednostka lekcyjna. W gambijskich szkołach podstawowych realizuje się następujące przedmioty:

- rozwój językowy, literatura, komunikacja (language development, literature and communication),
- rozwój osobisty, społeczny i emocjonalny (personal, social and emotional development),
- rozwój kreatywności (creative development),
- rozwój matematyczny (mathematical development),
- rozwój wiedzy ogólnej (knowledge development).

W związku z tym, że w placówce nie ma przedmiotu „muzyka”, obserwator skoncentrował się na rytuałach i szkolnych zwyczajach. W Charnobaba, jak w całej Gambii, dominującą religią jest islam, stąd każdy dzień rozpoczyna się od muzułmańskiej wspólnej modlitwy. Po rozejściu się do klas uczniowie zasiadają w ławkach i uczestniczą w tradycyjnych lekcjach. Każdego odwiedzającego szkołę gościa uczniowie witają śpiewanką wykonywaną w połączeniu z określonymi gestami. Piosenka powitalna w Charnobaba oparta na słowie „welcome” stanowi przyjacielskie przywitanie pełne optymizmu, otwartości, spokoju i radości.

Pierwszą obserwowaną lekcją był przedmiot Language Development adresowany do dzieci w wieku 8–9 lat. Po krótkiej rozmowie z nauczycielem okazało się, że w związku z tym, iż w Gambii funkcjonuje kilka języków, łącznie z językiem arabskim, którego dzieci uczą się na potrzeby rozumienia Koranu, szkoła nie ogranicza nazwy przedmiotu do „Język angielski” lub też „Język Wolof”. Przy pomocy języków plemiennych dzieci uczą się języka urzędowego, czyli angielskiego, ale podstawowym założeniem przedmiotu Language Development jest rozwijanie umiejętności posługiwania się kilkoma językami, jakie w Gambii są najbardziej popularne. Już w czasie pierwszej godziny lekcyjnej zauważono, że nauczanie wymowy pojedynczych angielskich słów, rozwijanych następnie do postaci prostych zdań, odbywało się przy użyciu regularnego rytmu, z dużą intonacyjną amplitudą. Uczniowie bardzo wyraźnie, głośno i ochoczo powtarzają po nauczycielu słowa lub zdania, a na każde z nich przeznaczają co najmniej minutę. Zadanie wykonują w swego rodzaju rytualnym rytmie do chwili, gdy wszyscy brzmią bezbłędnie, a nauczyciel zarządzi koniec. Zauważono koncentrację na układzie ust, na mimice twarzy oraz głośnej wymowie.

Przedmiot Language Development, wymowa języka angielskiego, nauczana jest w Szkole Charnobaba za pomocą motywów rytmicznych, przy utrzymywaniu

jednolitego tempa wypowiedzi. Nauczyciel wyraźnie zaznacza naturalnym ruchem ciała makrobity, jest drogowskazem dla uczniów monotonicznie powtarzając nauczone zdanie. Przykładem nauczanego słowa podczas obserwacji było słowo „cap”. Nauczyciel koncentrował uwagę uczniów na układzie ust, pozwalającym wymówić bezdźwięczną głoskę „p”, po czym ułożył zdanie „can I wear my cap” i powtarzał rytmicznie tak długo, aż wszyscy uczniowie doskonale i głośno wymawiali zdanie z bezdźwięcznym „p” na końcu. Taka nauka według obserwatora przypominała zabawę we wspólne rytymizowanie, dzieci koncentrowały się wyłącznie na wymowie, nie pisały na tej lekcji w zeszytach.

W pewnym momencie podczas lekcji klasę odwiedziła założycielka szkoły, która przybyła, aby przywitać odwiedzającego szkołę gościa. Po raz kolejny dzieci zostały zmotywowane do powstania z ławek oraz zaśpiewania melodii powitalnej. Krótki czas obecności pani Fatoumata, założycielki szkoły, to minuty rozluźnienia w klasie, co skutkowało chaosem. Dzieci zaczęły przemieszczać się między ławkami, bawić się i rozmawiać. Po opuszczeniu klasy przez panią Fatoumata, nauczyciel prowadzący zaczął rytymizować głośno słowa w plemiennym języku fulla, wystukując rytm nogami oraz klaszcząc w dłonie. W ten sposób powstała rytmiczanka, realizowana w ruchu „w pociągu” pomiędzy ławkami, dzieci dołączały do rytmicznej wypowiedzi i podążały za nauczycielem. Trwało to do momentu aż wszystkie dzieci uczestniczyły we wspólnym ruchu i śpiewie, a gdy dźwięk był jednolity, to nauczyciel zarządził ciszę i powrót do ławek oraz kontynuację lekcji. W trakcie pierwszej pół godziny w klasie nauczania początkowego obserwator doświadczył więc dwóch piosenek powitalnych z towarzyszącą gestykulacją w pozycji stojącej, co stanowiło około 15 minut rytymizowania w języku angielskim oraz piosenkę rytmiczankę w języku rodzimym w ruchu z przemieszczaniem się po sali, jako środka przywołania dzieci do porządku.

Klasa kontynuowała lekcję języka angielskiego aż do przerwy na śniadanie, a zakończyła ją spokojną, liryczną piosenką w języku angielskim, w celu podkreślenia tematu przedmiotu Language Development. Po przerwie śniadaniowej dzieci wróciły do klasy na kolejny przedmiot „rozwój matematyczny”. Tego dnia skoncentrowano się na nauce dodawania i odejmowania na liczbach do 30. Dzieci zgodnie powtarzały na głos obliczenia, jakie nauczyciel proponował na tablicy kredowej. Po raz kolejny zauważono rytmiczne wypowiedzi działań matematycznych, sprawiające wrażenie, że dzieci uczą się działań na pamięć. Na lekcji matematyki uczniowie przepisywali ołówkami kolejne działania po długotrwałych powtórkach werbalnych. Lekcja „rozwój matematyczny” trwała przez pół godziny i wypełniona była wieloma dźwiękami, choć nie zaobserwowano wprowadzenia melodii. Ta część zakończyła się krótką zabawą w bingo do liczby 10. Obserwator zauważył u uczniów trudności w logicznym porządkowaniu cyfr, pomimo że kilka minut wcześniej powtarzały one zadania matematyczne.

Kolejną godzinę obserwatorka spędziła na rozmowie w pokoju nauczycielskim z założycielką szkoły oraz zaproszona została na obchód po innych klasach szkolnych. Każda grupa witała gościa piosenką, wizyta była powodem do powstania z ławek i serdecznego przywitania, wszędzie panowała atmosfera ekscytacji. Uczniowie chętnie zadają pytania i dzielą się swoją wiedzą, piosenką. Dzieci wykazują radosną energię i sprawiają wrażenie zaangażowanych we wszystko, co ich dotyczy w danej chwili, są kreatywne i żywiołowe. Jednodniowa obserwacja pod kątem obecności muzyki w procesach edukacji w szkole podstawowej w Gambii skłania obserwatora do sformułowania następujących wniosków:

- muzyka nie stanowi odrębnego przedmiotu, zamkniętego w „ramy”, opisanego w podręcznikach;
- muzyka jest środkiem zapobiegawczym lub naprawczym, powstrzymuje chaos lub porządkuje rozproszone myśli dzieci;
- muzyka jest sygnałem do zmiany struktury lekcji (zamknięcie lub otwarcie bloku lekcyjnego);
- brak muzyki mechanicznej, wszystkie dźwięki wydawane są przez nauczycieli głosem oraz ilustrowane przy pomocy własnego ciała;
- muzyka jest rytmicznie zróżnicowana, brak w niej jednego wzoru rytmu;
- wykonywana muzyka – śpiew i rytmizowanie – nie podlegają ocenie nauczyciela;
- muzyka jest tworzona przez grupę ludzi, a inicjowana indywidualnie przez nauczyciela, dzieci nie wykonują muzyki jednoosobowo (solo);
- nauczyciel jest uczestnikiem działań muzycznych, przedstawia model aktywności i wraz z grupą dzieci na zasadach partnerskich od początku do końca wykonuje muzykę ze wszystkimi uczniami, nie pozostawia ich samodzielnie śpiewających, rytmizujących;
- muzyka sprawia dzieciom radość, uczestniczą w pomysłach muzycznych bardzo chętnie, nie są onieśmiałe czy zawstydzone;
- po muzycznym wykonaniu brakuje reakcji, nie ma dyskusji na temat zrealizowanego zadania, stworzona muzyka nie jest w klasie omawiana, każda aktywność jest akceptowana w takiej formie, w jakiej powstała;
- nie ma różnicy w zaangażowaniu w śpiewanie lub rytmizowanie pomiędzy chłopcami i dziewczynkami w klasie;
- dzieci wykonują muzykę głośno i wyraźnie, bez niepokoju o efekt końcowy lub z powodu niedouczenia słów piosenki;
- muzyka wzbudza w uczniach pozytywne emocje, przychylnie reagują na sygnał o wspólnym śpiewaniu i rytmizowaniu, chętnie odrywają się od swoich zajęć, aby dołączyć do grupy;
- nauczyciel wykorzystuje muzykę jako środek przekazu do osiągnięcia pożądanego stanu w klasie, stanu spokoju, koncentracji, powrotu uczniów do ławek.

Nauczyciele szkoły Chernobaba modelują zachowania dźwiękowo-ruchowe, a naturalną drogą uczenia się jest imitacja spontanicznych reakcji. Wyraźne przewodnictwo na każdym etapie lekcji wzbudza zainteresowanie i optymizm, co dowodzi świadomości ważności prezentacji wzoru, a także mocy współdziałania w procesie nauczania, po to, aby po lekcji uczeń mógł sprawdzić swoje umiejętności w codziennym życiu. Podczas prowadzonych obserwacji nauczyciele nie ocenili żadnego z uczniów, nie wymagali prezentowania umiejętności przed gościem w klasie i do ostatnich minut lekcji dbali o to, by dzieci były dumne ze swoich wykonań i miały świadomość grupowego sukcesu.

Dyskusja

Najbardziej podstawową formą nauki jest imitatorstwo (wzorowanie się na kims). Od najmłodszych lat naśladujemy dźwięki, gesty, a nawet opinie. W 2010 roku Rebecca Williamson przeprowadziła badanie eksperymentalne z zakresu nauczania w grupie (social learning). Jej projekt dotyczył obserwacji 80 dzieci w wieku 36 miesięcy, które podzielone na 3 grupy badawcze wykonywały zadania polegające na uporządkowaniu przedmiotów o konkretnym kolorze oraz wydającym konkretny dźwięk. Pierwsza grupa badawcza to dzieci uczestniczące w pełnym procesie porządkowania przedmiotów przez osobę dorosłą, były świadkiem powstania spójnej struktury. Druga grupa badawcza to dzieci obserwujące wyłącznie efekt końcowy zadania, a trzecią grupę badawczą stanowiły dzieci, które nie zostały poddane żadnemu oddziaływaniu. Rebecca Williams wykazała, że dzieci z pierwszej grupy, poddane oddziaływaniu edukacyjnemu, rozwiązywały zagadkę ułożenia przedmiotów w miejsca docelowe bezbłędnie i znacząco szybciej od dzieci z innych grup badawczych. Eksperyment dowiódł, że ekspozycja bardzo młodego człowieka na oddziaływanie powtarzalnego bodźca, powtarzającej się aktywności, stałego środowiska, powoduje jego asymilację w dane środowisko (Williams i in. 2010: 57-65).

Zadano pytanie, czy dzieci starsze lub człowiek dorosły, podobnie jak małe 36-miesięczne dziecko bezwiednie naśladują wzór zachowań i dostosowują się do środowiska? Ciekawe badania na ten temat przeprowadzono w Tajwanie w National San Yan – Sen University w Kaosiung w 2011 roku, na podstawie których wykazano, że dorośli posiadający pewien bagaż wiedzy i praktyki najpewniej podejmować będą wybory bliskie ich własnym doświadczeniom. Naukowcy szukali w swoim badaniu odpowiedzi na pytanie dotyczące gotowości i zaangażowania dorosłych studentów w proces edukacyjny w dwóch różniących się modelach nauczania (przedstawiania wzoru) przez nauczycieli. Badania dotyczyły studentów kierunku technicznego uniwersytetu i opierały się na wcześniej zdobytej wiedzy o „social learning theory” (Bandura 1977).

Wykazano wyraźną tendencję do wyboru modelu nauczania motywowanego wiedzą teoretyczną lub nauczania motywowanego działaniem praktycznym w zależności od tego, czy student samodzielnie prezentuje wariant uczenia się teorii, czy też uczenia się w praktyce.

Jednoznaczna korelacja praktyków oraz ich wyboru zajęć prowadzonych przez nauczycieli prezentujących pragmatyczną wiedzę w toku nauczania oraz analogicznie studentów-teoretyków i ich wybór wykładów teoretycznych, jako preferencyjne zajęcia na uniwersytecie wskazuje, iż jako dorośli ludzie, chętnie sięgają po znane im szablony działania i wybierają środowiska wpasowujące się w ich ukształtowany charakter. Naukowcy udowodnili, że dorosły człowiek nie naśladuje bezwiednie otoczenia, ani nie dostosowuje się w tak łatwy sposób, jak dziecko do okoliczności. Wobec tego, bardzo ważne jest środowisko edukacyjne dziecka, które niczym matryca odcisnie ślad na „kształcie”, kierunku rozwojowym i szeroko rozumianych preferencjach młodego człowieka. Wnioskować można, iż w wieku dorosłym akceptujemy lub nie akceptujemy środowisko otaczające, w zależności od tego, czy wpasowuje się ono w ślady pozostawione przez „matrycę dzieciństwa” również w zakresie sposobu zachowań, działania, komunikacji oraz emocji. A zatem, nauczyciele śpiewający, rytmizujący oraz tworzący muzykę z radością, pozostawiają ślady zadowolenia ze wspólnego przebywania, natomiast nauczyciele traktujący muzykę, jako obowiązek i przedmiot na zaliczenie, pozostawiają ślady trudnego obowiązku.

O znaczeniu otoczenia małego dziecka jako naturalnego środowiska muzycznego pisał obszernie Edwin E. Gordon, autor teorii uczenia się muzyki (Zwolińska 2011). Właściwa teoria kreśli podstawy dla odpowiedniej kolejności działań, które są praktycznym jej zastosowaniem i stanowi wyjaśnienie, jak dziecko uczy się muzyki (Gordon 1997). Ważną rolę pełni dom rodzinny, który może stworzyć poprawne otoczenie muzyczne, w którym dziecko od urodzenia ma szansę na wczesne uczenie się i rozumienie muzyki w procesie audiacji wstępnej i właściwej. Audiacja jest zdolnością słyszenia, formalnego przetwarzania dźwięków muzyki i rozumienia jej bez fizycznie obecnego brzmienia. Jest to proces odmienny od naśladownictwa, różnicowania, rozpoznawania czy mechanicznego zapamiętywania (Gordon, 1999). Muzykalność jest efektem systematycznego oddziaływania mającego miejsce w domu rodzinnym, żłobku, przedszkolu, w szkole, oddziaływania projektowanego przez osoby dorosłe, świadome rytmiczności i tonalności, poprawnie wykonujące muzykę, które otaczają swoich podopiecznych prawidłowymi bodźcami muzycznymi.

Projekt badawczy stworzony przez Gordona dotyczył oddziaływań muzycznych wobec niemowląt i małych dzieci, chętnie zapraszano także kobiety w ciąży, gdyż przyjęto, że kluczowe dla rozwoju umuzykalniania dzieci na najwcześniejszym etapie ich rozwoju jest środowisko muzyczne organizowane przez dorosłych. W edukacji muzycznej dzieci bardzo mocno akcentowano naturalne naśladownictwo. Gordon posługiwał się

analogią między muzyką a mową i zwracał uwagę, że chociaż muzyka nie jest językiem, to podczas audiovania i nadawania jej znaczenia zachodzi taki sam proces jak podczas myślenia (Gordon 1999: 24). Uczenie się muzyki jest rezultatem praktyki w powtarzaniu określonych czynności, by po pewnym czasie nastąpiła zmiana w zachowaniu jednostki. Rozróżniono następujące rodzaje uczenia się muzyki: 1. naśladownictwo (kopiowanie wykonań dorosłych); 2. identyfikację (próby przyswojenia sobie zachowań osób znaczących – podziwianych, kochanych); 3. trening (systematyczne ćwiczenia celowo ukierunkowane) (Zwolińska 2011: 256). To oczywiście, że akumulacja wyłącznie prawidłowych zachowań ma szansę skutkować poprawnym wykonaniem, więc trzeba izolować dzieci od nieprawidłowych środowisk, aby uchronić je przed imitacją nieprawidłowości.

Podczas obserwacji w szkole Chernobaba Memorial School w Gambii zauważono, iż nauczyciele są w klasie głosem dominującym podczas realizacji sekwencji tonalnych i rytmicznych, że nie zaprzestają działania, pomimo iż uczniowie znali wykonywaną melodię i żywo w niej uczestniczyli. Nauczyciele stanowili wzorzec do naśladowania, a dzieci podążały za nimi, mając szansę na każdym etapie śpiewania dostosować i skorygować swój głos pod względem zarówno tonacyjnym, jak i rytmicznym. Wypowiedzi nauczyciela były melodycznie zróżnicowane, co pozwalało na nauczanie dzieci akcentów językowych, prawidłowej wymowy pojedynczych słów, całych zdań, a powtarzalność realizowanych schematów w sposób naturalny budowała wzory muzyczno-rytmiczne.

Kolejnym istotnym zagadnieniem w koncepcji rozwoju audiacji jest ruch ciała zgodny z muzyką. Dziecko musi nauczyć się zauważać, kiedy jego poruszanie się nie jest spójne ze śpiewem i oddychaniem, więc niezbędne jest naśladowanie poprawnych działań nauczyciela. Niezależnie od etapu rozwojowego i sposobu umuzykalniania, mniej lub bardziej powszechnej edukacji muzycznej w danym kraju, ruch jest nieodzownym elementem w muzycznych wykonaniach. Badania na ten temat przeprowadzono w Norwegii na Uniwersytecie w Oslo, w Departamencie Muzykologii, w instytucie RITMO, czyli Instytucie Interdyscyplinarnych Studiów nad Rytmem, Czasem i Ruchem. Przeprowadzono oddziaływanie dźwiękiem i ciszą na grupę 71 uczestników oraz obserwowano ich „mikroruchy” głowy pojawiające się pod wpływem obecności muzyki i zanikające w momentach ciszy. Naukowcy stwierdzili, że dźwięk oraz jego jakość ma wpływ na zaistnienie ruchu w ciele człowieka, a wyeliminowanie bodźca dźwiękowego jest równoznaczne z zanikiem „mikroruchu” (Gonzalez-Sanchez i in. 2018).

A zatem, skoro ruch ciała jest naturalną odpowiedzią na bodziec dźwiękowy, to trafne jest świadome wprowadzanie ukierunkowanego poruszania się w aktywności muzycznej. Działania gambijskich nauczycieli były właściwe, kiedy zaczynali śpiewać i rytmizować, stawiając kroki w jednostkach makrobitowych, by przywołać do

porządku rozbawione i rozproszone po klasie dzieci, zapraszając je do śpiewającego pociągu. W ten sposób tworzono dźwiękowy sygnał, który integrował wszystkich uczniów, a oznaczał „proszę nie rozmawiać i wracać do swoich ławek”. Dzieci dołączały się do muzycznego działania i „dojeżdżały” do swoich miejsc w radosnej zabawie. Użytkowa funkcja muzyki ma szczególne znaczenie w nauczaniu początkowym. Wrażenia muzyczne tworzą się szybko i bez wysiłku, co umożliwia automatyczną analizę środowiska na podstawie doświadczeń. Ludzie posługują się schematami, czyli strukturami poznawczymi, które organizują wiedzę o społecznym świecie (Aronson i in. 2012: 75).

Do najważniejszych funkcji społecznych muzyki należą: 1. estetyczna (rozwijanie umiejętności audiowania, zapewnienie specyficznego rodzaju doznań, wzbudzanie zainteresowań, wyrabianie gustu muzycznego); 2. integracyjna (współdziałanie w określonym celu); 3. poznawcza (zdobywanie wiedzy); 4. komunikacyjna (rozumienie przekazu); 5. wychowawcza (przekazywanie określonych wartości); 6. tożsamościowa (kreowanie i podtrzymywanie określonej tożsamości na poziomie narodowym oraz lokalnym); 7. ekspresyjna (wyrażanie stanów emocjonalnych, doznań i przeżyć); 8. rozrywkowa (ludyczna) (źródło przyjemności, odpoczynek od pracy); 9. użytkowa (towarzyszy spotkaniom rodzinnym, wydarzeniom kulturalnym, społecznym i politycznym); 10. terapeutyczna (lecnicza moc muzyki); 11. mobilizacyjna (uaktywnia i pobudza do działania); 12. polityczna (muzyka towarzyszy oficjalnym wydarzeniom); 13. religijna (element liturgii); 14. ekonomiczna (wspomaganie mechanizmów rynkowych) (Jabłońska 2014: 31-44). Okazuje się, że muzyka jest iskrą wywołującą zmiany, mobilizującą do niej i wskazującą jej kierunek. Wystarczy kilka motywów, wersów tekstu skierowanych do dzieci, by zjednoczyły się wokół jakiejś idei.

Bibliografia

- Aronson E., Wilson T.D., Akert R.M. (2012). *Psychologia społeczna*, tłum. Joanna Gilewicz, Poznań: Wydawnictwo Zys i S-ka.
- Bandura A. (1977). *Social learning theory*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Czerwiński M. (2008). *Kompetencja kulturowa a uczestnictwo w kulturze*, [w:] Gwóźdź A., Zeidler-Jniszewska A., *Przestrzeni kultury – dyskursy teorii*, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Dymara B. (red.). (2000). *Dziecko w świecie muzyki*, Kraków: Oficyna Wydawnicza IMPULS.
- Gonzalez-Sanchez VE., Zelechowska A. and Jensenius, A.R. (2018). *Correspondences Between Music and Involuntary Human Micromotion During Standstill*. *Front. Psychol.*9:1382. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.01382.

- Gordon E.E. (1997). *Umuzycznianie niemowląt i małych dzieci*, Kraków: Wydawnictwo „Zamiast Korepetycji”.
- Gordon E.E. (1999). *Sekwencje uczenia się w muzyce. Umiejętności, zawartość i motywy*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Jabłońska B. (2014). *Socjologia muzyki*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kamińska B. (2001). *Miejsce muzyki w życiu młodzieży*, [w:] M. Maturzewska, M. Chmuryńska (red.), *Psychologiczne podstawy kształcenia muzycznego*, Warszawa: AMFC.
- Kołodziejki M. (2011). *Koncepcja Edwina E. Gordona w powszechnej edukacji muzycznej*, Płock: Wydawnictwo PWSZ.
- Konarzewski K. (2000). *Jak uprawiać badania oświatowe. Metodologia praktyczna*, Warszawa: WSiP.
- Leszczyński G. (red.) (2009). *Sztuka dziecka jako forma komunikacji społecznej*, Poznań: Centrum Sztuki Dziecka, Tom. 1.
- Marczak M. (2018), *Cyberprzestrzeń jako nowy wymiar aktywności człowieka – analiza pojęciowa obszaru*, „Przegląd Teleinformatyczny”, 1-2, s. 59-72.
- Trzos P.A. (2018). *Umiejętności audiacyjne uczniów na etapie edukacji wczesnoszkolnej*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Williamson R.A., Jaswal V.K., Meltzoff A.N. (2010). *Learning the rules: Observation and imitation of a sorting strategy by 36-month-old children*. “Developmental Psychology”, Vol. 46 (1), p. 57-65, DOI: 10.1037/a0017473.
- Zwolińska E.A. (2011). *Audiacja. Studium teorii uczenia się muzyki Edwina E. Gordona*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.

ADRES DO KORESPONDENCJI

Anna Wójcik
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
e-mail: anna.wojcik@ukw.edu.pl